

Univerzita Karlova
1. lékařská fakulta
Autoreferát disertační práce

UNIVERZITA KARLOVA
1. lékařská fakulta

Vývoj ošetrovatelství a ošetrovatelského školství v první polovině 20. století v českých zemích

Mgr. Renata Vytejčková
2024

Doktorské studijní programy - ostatní

Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta

Obor: Dějiny lékařství

Předseda oborové rady: Doc. Mgr. Karel Černým PhD.

Školící pracoviště: Ústav dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK

Školitel: Doc. Mgr. Karel Černým PhD.

Konzultant (byl-li):

Disertační práce bude nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněna k nahlížení veřejnosti v tištěné podobě na Oddělení pro vědeckou činnost a zahraniční styky Děkanátu 1. lékařské fakulty.

Obsah

1. Úvod	6
2. Cíle, otázky, metody	7
3. Práce s prameny a literaturou	8
4. Výsledky a diskuse	12
5. Závěr	18
6. Použitá literatura	19

ABSTRAKT

Předkládaná disertační práce zkoumá vývoj ošetrovatelství a ošetrovatelského školství v první polovině 20. století v českých zemích. Toto období je v oboru charakterizováno přechodem od péče laické k ošetrovatelské péči profesionální. Profesionální ošetrovatelskou péči reprezentují sestry, ošetrovatelky nemocných. V první části je analyzován vzdělávací systém a jeho proměny od pokusů o systematické školení ošetrovatelek v 19. století a na počátku století dvacátého v kontextu s pozdějším výnosem ukládajícím povinnost zřizovat ošetrovatelské školy při nemocnicích v tehdejší rakousko-uherském mocnářství. Zřizování ošetrovatelských škola na našem území mělo výrazný dopad na pozdější úroveň poskytované ošetrovatelské péče jak v ústavech léčebných či humanitních, tak v oblasti sociálně zdravotní péče. Zcela zásadní roli v celém procesu přeměny oboru měla první Česká ošetrovatelská škola v Praze a její absolventky, diplomované ošetrovatelky. Jedním z cílů práce je analyzovat činnost absolventek této vzdělávací instituce a její dopad na rozvoj ošetrovatelství na celém území tehdejšího státu, veřejný vliv, rozvoj ošetrovatelského školství a podporu vzniku adekvátní legislativy vedoucí k povznesení stavu ošetrovatelek. Další část práce je věnována činnosti ošetrovatelského personálu v nemocnicích a ve zdravotně sociální oblasti. Vzhledem ke skutečnosti, že do popisovaného období zasáhly obě světové války, je úsek práce věnován činnosti ošetrovatelek v těchto obdobích. Přiblížení problematiky ošetrovatelské péče v době válek dokresluje autentické příběhy diplomovaných sester. Práce se dále zabývá otázkou řešení nedostatku ošetrovatelského personálu v celé první polovině 20. století. Sleduje vývoj oboru v našem regionu v kontextu mezinárodního vlivu. Zabývá se stavovskou otázkou a otázkou sociálního postavení ošetrovatelek v uvedeném období. Práce je zaměřena na poskytování ošetrovatelské péče zejména civilními sestrami. Činnost řeholních sester je popsána pouze okrajově. Vzhledem k časovému i zeměpisnému rozsahu, není cílem práce podat vyčerpávajícím způsobem veškeré dění v oboru v té době a ve všech oblastech. Práce si klade za cíl popsat zásadní změny, které obor formovaly a jejich dopad na morální, odbornou, sociální i společenskou úroveň ošetrovatelského personálu a s tím související kvalitu ošetrovatelské péče. Práce se opírá o studium základní literatury vztahující se k dějinám oboru. Zejména však vychází z dochovaných archivních materiálů institucionální i osobní povahy, analýzy textů dobových periodik, publikací i učebních textů. Opírá se o legislativní normy i zahraniční texty.

SUMMARY

This dissertation presents the development of nursing and nursing education in the first half of the 20th century in the Czech lands. This period is characterized by the transition from lay care to professional nursing care. Professional nursing care is represented by nurses, certified nurses of patients. The first part analyses the education system and its transformations. The dissertation describes education in the 19th century and the beginning of the 20th century. The thesis follows the context of the later law on the establishment of schools for nurses in the Austro-Hungarian Empire. New nursing schools in Czechoslovakia fundamentally influenced the quality of nursing in hospitals and public healthcare. The first Czech Nursing School in Prague and its graduates, certified nurses, had a major influence in the whole process of transformation into nursing. One of the aims of the thesis is to analyze the activities of graduates of this educational institution and its impact on the development of nursing in the whole country, the public view, the development of education in nursing, new legislation and the increase of the social level of nurses. The next part of the thesis is devoted to the activities of nursing staff in hospitals and public health. There were two world wars during this period. The thesis describes the activity of nursing care during the war. This section is supplemented by personal stories of the sisters. The dissertation describes the shortage of nursing staff and its solution. The thesis mentions the international influence on Czechoslovak nursing. Professional associations of nurses are listed. The thesis deals with civilian nurses. The thesis does not describe the nuns very much. The aim of the thesis is to describe the fundamental changes that have shaped nursing and their influence on the moral, professional, social level of nursing staff and the quality of nursing care. The dissertation works with the basic literature on the history of nursing. She studied archival documents about institutions and individuals. The thesis used the analysis of periodicals, publications and textbooks. The thesis describes legislative norms and foreign texts.

1. Úvod

Ošetřovatelství je vědní disciplína, která má praktický ráz a je svým charakterem činnosti nezbytná v péči o zdraví populace v historii i současnosti. Reprezentanti ošetřovatelské profese tvoří nejpočetnější skupinu pracovníků ve zdravotnické a zdravotně sociální sféře. Vývoj ošetřovatelství se opírá a jde ruku v ruce s vývojem lékařství, což dokazuje rozmach ošetřovatelství v první polovině 20. století ve světě i u nás. Ošetřovatelská služba vyjadřuje humánní postoj jednoho člověka k druhému v dobách jeho největší potřeby, v momentě nemoci, umírání, zrození i sociální nouze. První polovina 20. století je v oblasti ošetřovatelství v našem regionu zcela unikátním obdobím v kontextu odborné přípravy a zvýšení požadavků na morální, společenskou a sociální úroveň reprezentantů ošetřovatelské profese, tehdejších diplomovaných ošetřovatelek.

Cílem bádání je zmapovat vývoj ošetřovatelství v první polovině 20. století v českých zemích. V tomto období zaznamenalo ošetřovatelství zásadní změny v oblasti přípravy ošetřovatelského personálu na profesi a to v kontextu vývoje lékařství a zvyšování se nároků na odbornou stránku ošetřovatelek. Podstatným impulzem pro zakládání ošetřovatelských škol bylo zakládání nových nemocnic a růst počtu lůžek ve stávajících nemocnicích a v neposlední řadě řešení ženské otázky v oblasti profesního uplatnění. V roce 1916 byla založena Česká ošetřovatelská škola v Praze, která položila základ systematickému vzdělávání ošetřovatelek. K činnosti této školy existuje bohatý archivní materiál, který posloužil jako základní zdroj informací. Cílem práce je popsat vývoj ošetřovatelství v oblasti vzdělávání diplomovaných ošetřovatelek s podrobným popisem studijních osnov, uplatnění diplomovaných ošetřovatelek ve zdravotní a sociální sféře, společenského postavení reprezentantů této profese, kompetencí, hierarchie ošetřovatelských pracovníků v nemocnicích. Dále se práce soustřeďuje na bádání v oblasti pracovní náplně ošetřovatelek v nemocnicích, jejich sociální podmínky, uplatnění prvních diplomovaných sester ve zdravotně sociálním systému a na jejich vliv ve vnímání profese na našem území. Vznik nového oboru ošetřovatelství ovlivnila celá řada významných osobností jak medicíny, tak veřejného života. Zásadní význam pro vzdělávání ošetřovatelek měli lékaři, reprezentanti Karlovy Univerzity. Zájmem práce je popsat i roli těchto význačných osobností ve vývoji ošetřovatelské profese. Vývoj ošetřovatelství v první polovině 20. ovlivnily dvě světové války, které přinesly zvýšenou potřebu zdravotnické péče, pokrok medicíny a potažmo ošetřovatelství.

2. Cíle, otázky, metody

Hlavním cílem práce je analyzovat zásadní změny, které obor ošetrovatelství formovaly a jejich dopad na morální, odbornou, sociální i společenskou úroveň ošetrovatelského personálu a s tím související kvalitu ošetrovatelské péče. Práce je zaměřena na vývoj ošetrovatelství v kontextu výchovy a vzdělávání civilních ošetrovatelek a jejich činnosti na našem území. Činnost řeholních sester je popsána pouze okrajově. Vzhledem k časovému i zeměpisnému rozsahu, není cílem práce podat vyčerpávajícím způsobem veškeré dění v oboru v té době a ve všech oblastech. Cílem je identifikovat zásadní změny, které formovaly budoucí směřování oboru. V souvislosti se zpracováváním této problematiky si klademe otázky:

- 1) Jaký byl výchozí stav sociálního postavení ošetrovatelek a ošetrovatelského školení před vznikem prvních ošetrovatelských škol založených na základě legislativního rámce?
- 2) Jaký vliv měla činnost první České ošetrovatelské školy v Praze v podání jejich absolventek prvních diplomovaných sester na vývoj ošetrovatelství v první polovině 20. století?
- 3) Jaké zásadní změny prodělalo ošetrovatelské školství na našem území a jak vznikala síť ošetrovatelských škol, které měly saturovat potřebu diplomovaného personálu ve všech regionech?
- 4) Jak se ve sledovaném období změnila ošetrovatelská služba v úseku ústavní péče a sociálně zdravotní oblasti?
- 5) Jak vývoj ošetrovatelství v českých zemích ovlivnila mezinárodní spolupráce?

Při tvorbě disertační práce byly použity výzkumné metody zejména kvalitativního charakteru, které se uplatnily při zpracování využitých zdrojů sekundární či primární povahy. Dále byla využita metoda komparativní analýzy např. při posouzení vývoje ošetrovatelství u nás a v zahraničí, nebo při porovnání činnosti konkrétních ošetrovatelských škol, pronikání služby diplomovaných ošetrovatelek do různých ústavních léčebných ústavů. V neposlední řadě bylo porovnáváno šíření profesionálního ošetrovatelství mezi jednotlivými regiony tehdejšího státu, které bylo ojedinele podpořeno výsledky demografické analýzy. Kvantitativní výzkumné metody byly použity pouze okrajově a to zejména v oblasti počtu personálu nebo počtu vzdělávacích akcí pro ošetrovatelky atp.

3. Práce s prameny a literaturou

V úvodu bych se chtěla zamyslet nad svým vztahem k tématu historie ošetrovatelství, který nepochybně celý záměr disertační práce ovlivnil. Původní profesí jsem všeobecná sestra a vysokoškolský pedagog vyučující zejména ošetrovatelské disciplíny. Sama jsem prošla systémem vzdělávání v ošetrovatelství od střední zdravotnické školy, bakalářského studia a navazujícího magisterského studia zaměřeného na pedagogiku ve zdravotnictví.

Na všech úrovních mého předchozího ošetrovatelského vzdělávání byla historie ošetrovatelství vyučována v různém rozsahu a podobách. Co se příliš nezměnilo, byl studijní materiál. Byla to absence souborné publikace poukazující na vývoj ošetrovatelství, která by byla dostupná na trhu a zároveň by vycházela z primárních historických pramenů, na které by odkazovala a pokrývala potřebu ucelené publikace pro studium budoucích sester v oblasti dějin daného oboru. Za cenné lze označit práce zejm. dvou publikujících sester, jejichž práce z původních zdrojů vycházejí. Byla to paní Vlastimila Kafková, jejíž publikace z Historie ošetrovatelství je dílem snažící se o přehled vývoje ošetrovatelství v delším časovém úseku a vycházející z validních primárních zdrojů. Nevýhodou této knihy je, že již delší čas není volně na trhu dostupná. Ojedinele ji lze sledovat na trhu antikvariátním. Další autorkou je Marta Staňková (1938–2003), bývalá přednostka Ústavu teorie a praxe ošetrovatelství 1. LF UK, která svojí tvorbou též oblast dějin ošetrovatelství obohatila. Některé publikace obsahují kupříkladu pouze část věnovanou historii oboru nebo zabírají oblast např. zaměřující se na historické osobnosti, které ošetrovatelství ovlivnily. Stejně jako v předchozím případě nejsou některá díla této autorky na trhu volně dostupná. Jistě cenná je autorčina práce v podobě četných dílčích článků či statí ve sbornících.

Absentující soubornou publikaci v posledních desetiletích suplují články s tematikou dějin ošetrovatelství. Jejich občasný výskyt lze sledovat na stánkách periodika Florence, které je věnováno zejm. současné ošetrovatelské problematice či ve Zdravotnických novinách s tím, že ne vždy je vůbec uveden odkaz na jakýkoliv zdroj, ze kterého autor vycházel, popř. se opírá o již publikované zdroje např. výše zmíněné autorky. Zajímavé texty lze objevit popř. v regionálních tiscích, kdy autorem povětšinou bývá zaujatý rodák a odkazující na primární zdroje místní. Tyto texty bývají cennými materiály dávající povědomí o regionálních poměrech v ošetrovatelství.

Vyhledávání a práce se zdroji byla dána vymezením tématu. Z hlediska geografického je práce pojata vcelku zeširoka. Zahrnuje do roku 1918 Čechy a Moravu a od roku 1918 pak

celé území Československa. Co se týče časového rozsahu, jedná se zhruba o úsek padesáti let s tím specifickým, že první polovina 20. století byla v souvislosti s politickým, vědním i společenských děním velice rozmanitá. Mezi důležité zdroje, které bylo potřeba prostudovat pro pochopení kontextu vývoje zdravotnictví a na to navazující dějiny ošetrovatelství pařily především práce Ludmily Hlaváčkové, Petra Svobodného a Hany Mášové.

Stěžejním materiálem této dizertační práce je fond Archivu hlavního města Prahy, nejsoucí název Česká státní škola ošetrovatelská Praha II. – Nové Město, Ječná 4. čítající rozsah cca 9 bm. Jedná se o fond nezpracovaný a neuspořádaný. Při studiu tohoto materiálu se objevila skutečnost, že obsah není zaměřen pouze na první ošetrovatelskou českou školu na našem území. Díky provázanosti jednotlivých institucí té doby např. Všeobecné nemocnice v Praze, Československého červeného kříže, Spolku diplomovaných sester atp. je obsah mnohem bohatší než jsem původně očekávala. Ve fondu se nacházejí dokumenty úřední povahy, bohatá korespondence tuzemská i zahraniční, záznamy o chodu školy, jiné texty např. časopisecké a novinové texty zaměřené na veřejné povědomí o práci diplomovaných ošetrovatelek. Fond čítá velké množství osobních spisů žákyň, které s ohledem na archivní zákon a etickou stránku výzkumu mohly být využity pouze v omezené a přípustné míře. K tomuto fondu jsem se v průběhu let mnohokrát vracela. Objevovaly se nové souvislosti či informace o kterých jsem tušila, že právě v tomto zdroji bych je mohla ověřit. Poznatky vycházející ze studia právě tohoto archivního fondu se promítají do každé kapitoly dizertační práce. V kontextu mého zaměření jsem v Archivu hlavního města Prahy měla možnost prostudovat dále fond Spolek diplomovaných sester, který přinesl cenné informace k existenci tohoto profesního sdružení a vzhledem k jeho rozsáhlé činnosti strategické dokumenty, záznamy ze sjezdů a v neposlední řadě zápisky z dílčích schůzí tohoto uskupení. Jako doplňující sloužil fond Střední zdravotnická škola Ruská; dále Střední zdravotnická škola Praha 8, Povltavská; Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče Praha XII., Ruská; Státní ošetrovatelská škola Československého Červeného kříže Praha II., Žitná. Tyto fondy byly menšího rozsahu a doplnily práci v konkrétních kapitolách zejm. v oblasti studijních osnov, jmen vyučujících a opět s omezením v oblasti osobních spisů žákyň.

Velmi obohacujícím zdrojem je fond s názvem Anna Rypáčková, nacházející se v Archivu Národního muzea. Fond obsahuje podrobně zaznamenané vzpomínky s názvem „*Moje vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví*“, které jsou de facto shodné se studovaným obdobím. Vzhledem k tomu, jak bohatou profesní kariéru Anna Rypáčková měla a jaké

posty zastávala, se jedná o velice cenný zdroj. Byla absolventkou první české ošetrovatelské školy v Praze, Ječné ulici, později byla její poslední ředitelkou, první civilní sestrou představenou ve Všeobecné nemocnici v Praze, první sociálně zdravotní sestrou ve Všeobecné nemocnici a údajně v celém Československu, měla za sebou významné studijní pobyty v zahraničí a v neposlední řadě byla též osobní a důvěrnou ošetrovatelskou prvního československého prezidenta T.G. Masaryka. Fond obsahuje též úřední dokumenty týkající se ošetrovatelské školy a bohatou korespondenci, včetně mezinárodní.

Tento zdroj doplnilo mé bádání v Archivu Kanceláře prezidenta republiky, kdy jsem měla k dispozici fondy týkající se diplomované ošetrovatelky Anny Rypáčkové. 114 G 6415/37 Rypáčková Anna, ošetrovatelka, diplomovaná zdravotní sestra, Praha 1919–1937 a fond T 137/26 Rypáčková – ošetrovatelka 1926-1927. K počátkům 20. století, kdy hovoříme o období ještě před systematickým vzděláním diplomovaných sester, se podařilo nalézt archivní soubor s označením Dvořáková Barbora (1849–1941), ošetrovatelka J. Vrchlického, inv. č. 282 nacházející se v Památníku národního písemnictví. Tento spis obohatil práci zejm. v oblasti sociálního postavení ošetrovatelek na počátku 20. století. Později se mi náhodně dostaly do ruky fotografie z pozůstalosti po neznámé osobě, na kterých byla zachycena diplomovaná ošetrovatelka Ludmila Fajcová. Po hlubším bádání jsem zjistila, že se jednalo o sestru, která zemřela v souvislosti s likvidací epidemie skvrnitého tyfu v Malé pevnosti v Terezíně na konci II. světové války. Informace k tomuto dílčímu tématu mi pomohly ověřit různé novinové články a fondy nacházející se v Památníku Terezín.

V souvislosti s pohledem do všech oblastí ošetrovatelského života studované doby patřily mezi bohaté zdroje informací články a texty publikované v periodiku Spolku diplomovaných sester s názvem Diplomovaná sestra. Dále vzhledem se skutečnosti, že některé veřejně činné diplomované sestry byly přijaty za členky Československé společnosti nemocnic, objevují se ošetrovatelsky zaměřené texty a nejen v autorském podání sester, ale též lékařů, v periodiku Československá nemocnice.

Vzhledem k zaměření tématu se mi podařilo shromáždit téměř kompletní sbírku učebnic první České ošetrovatelské školy v Praze, které dávají povědomí o učební osnově a participaci významných lékařů zejména z akademické obce Univerzity Karlovy. Tyto učební texty sloužily po dlouhé roky v ostatních ošetrovatelských školách jako jednotný požadavek na přípravu ošetrovatelek. Obohacujícím zdrojem se jeví být vzpomínky prvních diplomovaných ošetrovatelek s bohatým profesním životem, které byly

uspořádány do brožury s názvem Plamínek proti větru. Tento text je na trhu také již nedostupný.

Dále jsem čerpala ze sborníků vydávaných u příležitosti sjezdů Spolku diplomovaných sester, z periodika Zprávy ČSČK i jiných novinových článků. Vzhledem k zaměření disertační práce na vývoj ošetrovatelství u nás, jsem zahraniční zdroje využila v menší míře. K problematice vývoje ošetrovatelství ve středoevropském regionu jsem čerpala z publikací rakouských kolegů. Americké vedení pražské české ošetrovatelské školy a bohatá mezinárodní spolupráce českých diplomovaných ošetrovatelek ovlivnily výskyt textů o ošetrovatelství v Československu i v zahraničních periodících, zejm. v *The American Journal of Nursing*.

Metodu oral history jsem využila pouze okrajově a to zejména z etických důvodů a s ohledem na věk možných pamětnic. Moji snahou bylo doplnit základní životní údaje u zmiňovaných osobností. U lékařů a veřejně známých jedinců se to často díky vydaným biografickým slovníkům či elektronickým zdrojům podařilo. U sester byly prameny v tomto ohledu chudší. Zde mi posloužila zejména publikace Staňkové s názvem Galerie historických osobností a osobní spisy ve fondu pražské ošetrovatelské školy. Uvádím vždy v odkazu pod čarou.

Vedlejším produktem této dizertační práce bylo vytvoření sbírky dobových fotografií, předmětů a knih s ošetrovatelskou tematikou. Podařilo se získat téměř kompletní kolekci učebnic první české ošetrovatelské školy zejména z 30. let 20. století. Jejichž autory jsou převážně věhlasní lékaři Univerzity Karlovy. V neposlední řadě tuto osobní sbírku doplňují dobové pohlednice a fotografie především pražských nemocnic.

4. Výsledky a diskuse

Hlavním cílem práce bylo analyzovat zásadní změny, které obor ošetrovatelství formovaly, a jejich dopad na morální, odbornou, sociální i společenskou úroveň ošetrovatelského personálu a s tím související kvalitu ošetrovatelské péče. Práce je zaměřena na vývoj ošetrovatelství v kontextu výchovy a vzdělávání civilních ošetrovatelek a jejich činnosti na našem území.

V souvislosti se vytčeným cílem dizertace, byly v úvodu stanoveny otázky, na které se práce snaží odpovědět.

Jaký byl výchozí stav sociálního postavení ošetrovatelek a ošetrovatelského školení před vznikem prvních ošetrovatelských škol založených na základě legislativního rámce?

Ošetrovatelskou službu v léčebných a zaopatřovacích ústavech původně zajišťovaly zejména církevní kongregace v podání řádových sester nebo špatně placený světský personál, který poskytoval obvykle málo kvalitní práci. Obvykle v čele ošetrovatelské služby v instituci stála matka představená. Světský ošetrovatelský personál se rekrutoval zejména z žen nižší sociální vrstvy. Jednalo se např. o ženy nezaopatřené, které k ošetrovatelské službě častěji vedla nutnost sociálního zajištění než hluboké přesvědčení o mravní stránce pomoci bližnímu. Pověštinou zastávaly roli služebných či opatrovnic.

Již zhruba od druhé poloviny 19. století lze identifikovat snahy o systematické vzdělávání civilních ošetrovatelek u nás. Tyto snahy vycházely ze strany lékařů, kteří mnohdy vnímali obě skupiny jako nevyhovující. Řádovým sestřám bylo vyčítáno, že vedou svůj život po vzoru církevních pravidel, nemají vůli se učit cokoli nového, jsou více upoutány k životu posmrtnému než k oslavě života na zemi. Kritické hlasy poukazovaly na skutečnost, že jejich služba nebyla nezištná. Jejich snahou bylo zabezpečit po hmotné stránce společenství a vyžadovaly zajištění ubytování a prostor (např. kaple, zahrada, hovorna atd.). Naopak civilní ošetrovatelský personál byl považován za vzdorovitý, někdy nedbalý, nízké intelektové úrovně a často vybírající spropitné od nemocných. Oproti těmto steskům se setkáváme i s názory protichůdnými u ošetrovatelek civilních i řádových, které poukazovaly na oddanost nemocným za nízkou úplatu a těžko živobytí. Životní podmínky civilního personálu jsou popisovány jako nuzné. Opatrovnice povětšinou sdílely místnost s pacienty, kde mívaly oddělený kout s lůžkem a minimálním prostorem pro soukromí a odpočinek. Stěžovaly si na nevyhovující úroveň stravy, dlouhou pracovní dobu a minimum volna. Nezřídka se stávalo, že měly volno pouze na půl dne jednou týdně. V prostudovaných materiálech se setkáváme s informací, že tento způsob živobytí se u ošetrovatelek vyskytoval někde ještě ve 30. letech.

Pracovní poměr opatrovnic se na počátku 20. století ještě řídil čeledním řádem. Nepřetržitá služba vylučovala, aby ošetřovatelka pečovala o dítě či vedla svoji vlastní domácnost.

Mimo samotných lékařů se snahy o povznesení stavu ošetřovatelek nemocných začaly projevovat v souvislosti s tzv. ženskou otázkou, kterou podněcovala zejména některá ženská uskupení. Ženský výrobní spolek se již v druhé polovině 19. století zasloužil o otevření kurzů pro ošetřovatelky, které měly vcelku propracované osnovy a byly spoluorganizovány se Spolkem lékařů českých, což slibovalo vysokou úroveň výuky v podání univerzitních učitelů. Kurzy nebyly určeny výhradně jen pro ošetřovatelky z povolání, ale zúčastňovaly se jich i dámy z vyšších společenských vrstev v touze po vzdělání i potřebě pečovat o člena rodiny v domácím prostředí. V roce 1904 byl zdravotním odborem ústředního spolku českých žen ustaven Spolek pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných v Praze, který taktéž usiloval o zlepšení životní úrovně ošetřovatelek a prohloubení jejich vzdělání. Bohužel trvání těchto kurzů nebylo dlouhé, poněvadž jejich zřízení nebylo chráněno žádným legislativním předpisem.

Zcela zásadní změnu přinesl až výnos rakouského ministerstva vnitra z 25. 6. 1914 číslo 139 ř.z. o ošetřovatelkách nemocných z povolání. Toto nařízení ukládalo povinnost zřizování ošetřovatelských škol při velkých nemocnicích a nařizovalo vysoké požadavky na uchazečky, studijní osnovu i povinnost v průběhu studia pobývat v internátě, který měl odborné školení doplnit řádnou výchovou v souladu s morálními a společenskými požadavky na budoucí diplomované ošetřovatelky nemocných.

Jaký vliv měla činnost první České státní ošetřovatelské školy v Praze v podání jejich absolventek prvních diplomovaných sester na vývoj ošetřovatelství v první polovině 20. století?

Česká státní ošetřovatelská škola v Praze měla naprosto zásadní vliv na směřování celého oboru. Neskromně lze období její éry označit za „zlatý věk českého ošetřovatelství“ s pozitivním přesahem do dnešních dnů. Byl položen základní kámen pro systematické vzdělávání ošetřovatelek podpořený i chráněný výše uvedeným legislativním výnosem z roku 1914. Ošetřovatelská škola svoji činnost zahájila v květnu roku 1916. První absolventky školu opustily v roce 1918. Absolventky školy si byly od prvopočátku vědomy svého úkolu a stavovské sounáležitosti. Vyzbrojeny nejen kvalitní odbornou přípravou, ale i důslednou výchovou v internátě po krůčkách razily cestu ošetřovatelské službě v moderním pojetí. Na základě studia osobních vzpomínek absolventek prvních ročníků se téměř shodně dozvídáme o prvních reakcích zejména v léčebných ústavech. Diplomované ošetřovatelky byly

povětšinou přijímány s nevolí a nedůvěrou jak na straně celé řady lékařů, tak na straně empirického ošetrovatelského personálu.

Nevýhodou byl jistě nízký počet absolventek, který mohl jen těžko konkurovat četnějšímu personálu nediplomovanému. S pochopením záměru diplomovaných ošetrovatelek, s postupným růstem jejich počtu a jejich dosazováním na místa vrchních ošetrovatelek, docházelo k prorůstání metod odborné ošetrovatelské péče a růstu její kvality. Velký vliv na sociální postavení ošetrovatelek i mínění odborných i veřejných kruhů měl vznik spolků ošetrovatelek. Od roku 1921 byl ustaven Spolek absolventek státní školy ošetrovatelské v Praze. Postupem času, díky rozšiřování sítě ošetrovatelských škol, vzrůstala potřeba sdružovat nejenom pražské absolventky, ale diplomované sestry celonárodně. Uskupení bylo převedeno ve Spolek diplomovaných sester v ČSR.

Tento spolek měl zásadní vliv na změnu legislativy v oblasti sociálního postavení sester, ošetrovatelské školství, spolupráci s ústavními činiteli, institucemi i zahraničím. Absolventky České ošetrovatelské školy v Praze stály v čele důležitých institucí. Obvykle byly vyzývány, aby zakládaly civilní ošetrovatelské školy v regionech a ujaly se vedení, byly jmenovány do pozic vrchních sester a později civilních sester představených ve velkých nemocnicích. Stály v čele nově zřizovaných ošetrovatelských odborů např. při organizaci Československého červeného kříže či Ministerstvu zdravotnictví. Celá řada diplomovaných sester se uplatnila při zřizování a vedení regionálních spolků zajišťujících sociálně zdravotní péči v rámci všech území tehdejšího státu.

Absolventky pražské ošetrovatelské školy byly vysílány s cílem organizovat ošetrovatelskou službu na Moravu, Slezsko, Slovensko i Podkarpatskou Rus. Ošetrovatelská škola a její absolventky udržovaly čilé styky se zahraničím, čímž byl zajištěn kontinuální vývoj našeho ošetrovatelství v kontextu moderních trendů ve sledované oblasti. S odstupem času lze říci, že pravděpodobně žádná pozdější ošetrovatelská škola na našem území neměla tak zásadní vliv na směřování celého oboru a v některých oblastech zůstává dosud nepřekonána. Jde např. o mezinárodní spolupráci, celonárodně jednotné pojetí a vliv na provoz zdravotnických zařízení i činnost v oblasti zdravotně sociální.

Jaké zásadní změny prodělalo ošetrovatelské školství na našem území a jak vznikala síť ošetrovatelských škol, které měly saturovat potřebu diplomovaného personálu ve všech regionech?

V počátku 20. století shledáváme pokračující snahy o hlubší průpravu ošetrovatelek, které šlo ruku v ruce nejen s rozvojem emancipačního hnutí žen, ale též s potřebou schopné a

spolehlivé pomocnice lékaře. Nevýhodou těchto snah bylo, že nebyly chráněny žádným legislativním rámcem. Změnu přineslo až vydání výše zmíněného rakouského výnosu č. 139 z roku 1914, který ukládal zřizování ošetrovatelských škol při velkých nemocnicích s poměrně vysokými nároky na uchazečky a propracovanými studijními osnovami.

První dvě civilní ošetrovatelské školy byly zřízeny v Praze (česká a německá). Další řádová v Chomutově. Ve 20. letech 20. století se školy rozvíjely velice pomalu, což bylo pravděpodobně ovlivněno neutěšeným hospodářským stavem státu po první světové válce. Naopak 30. léta přinesla masivnější rozkvět ošetrovatelských škol. Silný vliv lze pozorovat ze strany Spolku diplomovaných sester, jež si zřizování nových škol určil za cíl svých spolkových snah. Některé ošetrovatelské školy byly dokonce otevřeny i v době 2. světové války, ale k nejmasivnějšímu posílení sítě ošetrovatelských škol došlo v druhé polovině dekády 40 let. Na našem území existovaly jak školy civilní, tak řádové, obvykle spravované nějakou kongregací. Jednalo se o školy s vyučovacím jazykem českým či německým. Přestože v celé první polovině 20. století množství školských institucí pro výchovu ošetrovatelek vzrůstalo, nikde jsem neobjevila informaci, že by bylo ošetrovatelského personálu dostatek. Ba naopak. Zdravotní i sociální sféra se neustále potýkala s nedostatkem diplomovaných sester. Na základě této skutečnosti se objevovaly snahy nahradit dlouhodobé systematické školení o poznání kratšími kurzy s méně propracovanými osnovami. Tyto snahy byly po vzoru moderního ošetrovatelství povětšinou potlačeny.

Jak se ve sledovaném období změnila ošetrovatelská služba v úseku ústavní péče a sociálně zdravotní oblasti?

Do oblasti ústavní léčebné péče pomalu pronikal diplomovaný ošetrovatelský personál, který se snažil uplatňovat vědomosti a dovednosti nabyté kvalitním ošetrovatelským školením ve dvouletých školách, navíc dovršený morální a společenskou úrovní diplomovaných ošetrovatelek. V prvopočátku graduované ošetrovatelky obsazovaly hlavně velké nemocnice, nejprve Všeobecnou nemocnici v Praze, kde již za doby studia praktikovaly na školních stanicích, které byly zřízeny za přispění amerického vedení České ošetrovatelské školy. Školní stanice měly vždy určenou vrchní sestru, která se kromě pacientů, podřízeného personálu, věnovala vedení praktického výcviku žákyň.

Absolventky ošetrovatelské školy po zácvičku obsazovaly pozice vrchních sester. Byly posílány do venkovských nemocnic, aby se ujaly šíření moderní a odpovědné ošetrovatelské služby. Spolek diplomovaných sester v rámci své umísťovací kanceláře zprostředkoval na

obou stranách pracovní kontrakty s tím, že jednoznačně převažovala poptávka veřejných i soukromých léčebných ústavů po diplomovaných sestřích. Postupně docházelo k hierarchizaci ošetrovatelské služby. Poprvé se ve 30. letech setkáváme s pozicí civilní sestry představené na našem území, byla jí d.s. Jarmila Roušarová v Městské nemocnici na Bulovce v Praze. Dále se započala vyčleňovat role inventární sestry, což byla vedoucí sestra jedné ošetrovací jednotky. U diplomovaných sester narůstaly požadavky na jejich sociální zajištění.

Zaměstnavatelé začali při nemocnicích zřizovat tzv. domovy sester, nastala jejich povinnost zajistit ošetrovatelskému personálu služební stejnokroj. Dále se podíleli na sociálním pojištění, došlo ke zkrácení pracovní doby i růstu počtu dní dovolené. Objevila se diferenciací ošetrovatelské činnosti. Mimo služby u lůžka se práce ošetrovatelky rozšířila k správě nad nemocniční kuchyní, službě u rentgenu, při radioterapii, v laboratořích a formovala se úloha první sociálně zdravotní ambulantní sestry, za kterou byla považována Anna Rypáčková ve Všeobecné nemocnici v Praze. V oblasti mimoústavní péče se diplomovaná sestra stala klíčovým pracovníkem, neboť byla schopná vykonávat zdravotně sociální péči o obyvatelstvo v terénu, často odkázána na samostatné vyhodnocení situace bez lékaře. Diplomované ošetrovatelky zakládaly např. ve spolupráci s ČSČK poradny pro matky a děti, poskytovaly zdravotně sociální péči v rodinách, školách, podnicích atp.

Jak vývoj ošetrovatelství v českých zemích ovlivnila mezinárodní spolupráce?

Zahraniční inspirace a spolupráce sehrávala důležitou roli v rozvoji našeho ošetrovatelského školství, změn na poli ústavní léčebné péče a na utváření zdravotně sociální služby poskytované diplomovanými ošetrovatelkami. Nejprve můžeme hovořit o vídeňském vlivu, kdy před vznikem české ošetrovatelské školy odcházely české zájemkyně o ošetrovatelskou službu k studiu do vídeňského Rudolfinerhausu. Po založení první české ošetrovatelské školy na našem území to byly právě absolventky Vídně, které byly povolány do školy jakožto školní sestry instruktorky a vrchní sestry školních výukových stanic ve Všeobecné pražské nemocnici.

Následně klíčovou roli měla Dr. Alice Masaryková, která díky svým kontaktům povolala diplomované ošetrovatelky Amerického červeného kříže, aby se podílely na vedení pražské české ošetrovatelské školy a šířily principy moderní ošetrovatelské služby. Obdobně byly pozvány americké specialistky, které u nás pomáhaly zaškolit první diplomované sestry ve zdravotně sociální oblasti. Díky podpoře nejenom Dr. Alice Masarykové, ale i samotného prezidenta T.G. Masaryka mohly české diplomované ošetrovatelky vycestovat za poznáním

do Anglie či Spojených států amerických. Za všechny jmenujme příklad d. s. Anny Rypáčkové, která byla osobní ošetřovatelkou prezidenta Masaryka, a který ji podpořil v zahraničních cestách jak materiálně, tak morálně.

V tomto ohledu se zachovala velmi cenná a obsáhlá korespondence sestry Anny s prezidentem Masarykem. Zásadní roli na rozvoj spolupráce mělo členství Spolku diplomovaných sester v Mezinárodní radě sester v roce 1933. Po druhé světové válce vlivem politických změn byl Spolek diplomovaných sester včleněn pod ROH. Vzhledem k požadavku Mezinárodní rady sester na politickou nezávislost, byl Spolek diplomovaných sester v ČSR vyloučen. Přetrvávající osobní korespondence a přátelství sice kontakt s cizinou úplně nepřerušily, ale na základě dochovaných pramenů lze jednoznačně konstatovat, že tak intenzivní a vzájemně se obohacující mezinárodní spolupráce české ošetřovatelství již nikdy nedosáhlo.

5. Závěr

Stěžejním cílem práce bylo posoudit zásadní změny, které formovaly ošetrovatelství a jejich dopad na morální, odbornou, sociální i společenskou úroveň ošetrovatelského personálu a s tím související kvalitu ošetrovatelské péče. Práce byla zaměřena na vývoj ošetrovatelství v českých zemích a to v souvislosti se vzděláváním u nás i v zahraničí.

Díky četnému množství pramenů se podařilo objasnit kladené otázky a naplnit cíl práce. Některé archivní zdroje a paměti sester umožnily nový a doposud nepublikovaný vhled do konkrétních oblastí dějin ošetrovatelství u nás. Otevřely se nové otázky, tudíž se zde nabízí možnost dalšího bádání v oblasti historie ošetrovatelství.

6. Použitá literatura

Archivní fondy a sbírky

Archiv hlavního města Prahy

Česká státní škola ošetrovatelská Praha II. - Nové Město, Ječná 4, NAD 982

Spolek diplomovaných sester v ČSR, NAD 681

Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče Praha XII., Ruská ul. 85

Střední zdravotní škola Praha 8, Povltavská 502/2, číslo fondu: 1870

Státní ošetrovatelská škola Československého Červeného kříže Praha II. - Nové Město, Žitná 24, fond č. 986

Archiv kanceláře prezidenta republiky a Pražského hradu

Inv. č. 114, sign. G 6415/37 Rypáčková Anna, ošetrovatelka, diplomovaná zdravotní sestra, Praha 1919–1937 ukládací číslo 3

Sign. T 137/26 Rypáčková – ošetrovatelka 1926-1927 karton 154

Archiv Památníku Terezín

Vzpomínka č. 1420, pod inv.č. 5492.

Osvobození, Ludmila Fajcová, inv.č. 338

Osvobození, Ludmila Fajcová, inv.č. 13099

Archiv Národního muzea

Archiv Národního muzea, fond č. 308 Rypáčková Anna, Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví, nepublikováno

Památník národního písemnictví

Dvořáková Barbora (ošetrovatelka J. Vrchlického), inv. č. 282.

Knihovna Jiřiny Šiklové (Gender Studies, o.p.s.),

sbírka Anna Rypáčková

Periodický tisk

Bohuslav ALBERT, *Reforma nemocnice se zřením na preventivní a sociální medicínu*. Československá nemocnice, r. 3, č. 2, 1933, ISSN 2694 – 8206, s. 136

Among the Guests from 31 Countries, The American Journal of Nursing, Vol. 47, No. 6 (Jun., 1947), p. 363

Olga ANDĚLOVÁ, *Sociálně zdravotní školení sester*, Zprávy ČSČK, roč. 11, č. 10, 1931, ISSN 1802-9647, s. 148-149

Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971; s. 4

Božena BÁRTOVÁ, *Ošetrovatelská škola spolu ČSČK v Moravské Ostravě*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 3, s. 31 – 32

ČSČK, *První sjezd diplomovaných sester*, Zprávy ČSČK, r. 7, 1927, č. 6, s. 24

Čtvrtý kurz – první školy ošetrování nemocných v Praze, *Ženský list*, ročník 8, č. 2, 1880, ISSN 1802-7237, str. 24-25,

- A. DAREBNÍKOVÁ, *Rekreace v naší chatě*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 48-49
Department of Red Cross Nursing, The American Journal of Nursing, Vol. 23, No. 12 (Sep., 1923), p. 1039
- Zdeňka DOLENSKÁ, *Mezinárodní nadace Florence Nightingalové*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 64-66
- Antonín DONĚK – Emanuel DONĚK – Jana DOŇKOVÁ, *210. výročí narození doc. MUDr. Josefa Bohumíra Riedela*, *Psychiatrie pro praxi* 14 (1), 2013, s. 45–46
- S. L. HEITZINGEROVÁ, *Vedení žákyň a sledování jejich schopností při práci v nemocnici*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 18
- Jarmila HENNEROVÁ – RÖSSLEROVÁ, *Průkopnická práce prvních školených sester, Plamínek proti větru*, příloha odborné revue *Zdravotnická pracovnice*, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 22-24
- Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Snahy o odborné školení ošetřovatelek ve druhé polovině 19. století*, *Zdravotnické noviny*, ročník 45, rok 1996, č. 27, s. 11
- Marie HOLEŠOVSKÁ, *O vzniku Ženské vyšší školy pro sociální péči*. In První výročí zpráva Ženské vyšší školy pro sociální péči v Praze VII za školní rok 1918-1919. Praha 1919, str. 8-9.
- Hospodářské a sociální postavení ošetřovatelek a ošetřovatelů v nemocnicích*, *Ženský list*, ročník 20, r. 1916, č.18, str.2-3
- Z ošetřovatelských škol - obr. Diplomovaná sestra v ústavní uniformě*, *Hvězda*, r. 1939, č. 22, s. 18
- Františka JANOUŠKOVÁ, *Práce diplomované sestry v poradně pro volbu povolání*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 9, s. 98-100
- Jindra, JAROŠOVÁ, *Zastavili smrtící lavinu*, *Zdravotnické noviny*, roč. 34, r. 1985, č. 17, 26.4.1985, s. 12
- Vlasta, KADĚROVÁ, *Jak jsem se stala sestrou z povolání*, in: *Plamínek proti větru*, příloha odborné revue *Zdravotnická pracovnice*, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 34
- Eduard KLEINSCHNITZ, *Dnešní stav odborného ošetřovatelského školství*. *Československá nemocnice*. 1935, roč. 5, č. 6, s. 69 – 71
- Kurz pro výcvik ošetřovatelek v Moravské Ostravě*, *Československá nemocnice*, ročník 3, rok vydání 1930, číslo 4, ISSN 2694-8192, str. 54-55
- Eliška KRÁSNOHORSKÁ – Karolina SVĚTLÁ – Žofie PODLIPSÁ, *První škola ošetřování nemocných*, *Ženské listy* 10/3, 1. 10. 1875, s. 162
- SYLVA MACHAROVÁ, *Státní ošetřovatelská škola v Praze*, *Praktický lékař*, roč. 6, 1926, č. 6, ISSN 0032-6739, s. 338-340
- Adolf MĚSKA, *Ošetřovatelka a stolničení*, *Naše zdraví – zvláštní otisk časopisu*, č. 9, ročník II. 1937, s. 33
- Julie MOLNÁROVÁ, *Mezinárodní kongres sester ošetřovatelek*, *Československá nemocnice* r. 3, 1933, č. 7, s. 15
- Jana MLÝNKOVÁ, *Československý červený kříž v ošetřovatelství a ošetřovatelském školství*, *Florence*, ročník 5, 2009, č. 11, s. 36
- JULIE MOLNÁROVÁ, *Činnost zahraniční SDS*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 8
- Julie MOLNÁROVÁ, *Ošetřovatelství v Československé republice*, *Zprávy ČSČK*, r. 13, 1933, s. 38 – 40
- Julie MOLNÁROVÁ, *Práce a snahy diplomovaných sester v ČSR*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 23-25

- Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče*, Zdravotnická revue: věstník Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, Zdravotnická revue leden 1936, č. 1
- Marie NÁPRAVNÍKOVÁ, *Trochu historie z našeho českého ošetřovatelství*, Československá nemocnice, ročník 5, 1935, č.2
- A. NETTVALLOVÁ, *Geehrte Anwesende, liebe Schwestern*, Úvodní slovo na III. sjezdu diplomovaných sester v ČSR. Diplomovaná sestra v ČSR. 1937, roč. 1, č. 1 – 2
- Ošetřovatelky ve veřejných nemocnicích*, Přehled, ročník 9, č. 43, 1911, s. 667-669
- Ošetřovatelská hlídka, *Spolek diplomovaných sester v ČSR*, Zprávy ČSČK, č. 10, 1930, s. 160
- Vladimír PACOVSKÝ, *Ošetřovatelská péče v socialistickém zdravotnictví*, Časopis lékařů českých, 103, 1964, č. 18
- Marion PARSONS, *Conference od Training Schools*, The American Journal of Nursing, Vol. 22, No. 11 (Aug., 1922), p. 917
- Marie PAZOURKOVÁ, *Zhodnocení převodních částek v penzijním zaopatření*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 5
- Marie, Jitka PAZOURKOVÁ, *Zpráva předsedkyně SDS v ČSR*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 2-4
- Hynek PELC, *Jak dalece jsou diplomované ošetřovatelky jen pomocnými silami zdravotnickými?*, Diplomovaná sestra, ročník 1, rok 1937, číslo 9-10
- PLAMÍNKOVÁ, Františka, *Z řeči v senátu o rozpočtu na rok 1938*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 6
- Marie POZDÍLKOVÁ - ČMELÍKOVÁ, *Kladensko – lánská akce*, Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 30 – 32
- První sjezd diplomovaných sester*, Zprávy ČSČK, r. 7, 1927, č. 10, s. 283 – 284
- Josef PTÁČEK, *Kongregace Šedých sester 3. řádu sv. Františka, její ošetřovatelská škola a působení v Hradci Králové : K 50. výročí středního a vyššího zdrav. školství v Hradci Králové*. Scan: časopis Fakultní nemocnice a Lékařské fakulty UK v Hradci Králové, r. 9, 1999, č. 4, s. 14-15
- PYTLÍK, Robert, *Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetřovatelek*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2.
- Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 197s. 53
- Eva ROZSÍVALOVÁ, *K počátkům výuky ošetřovatelství v Praze*, Praktický lékař, 46, 1966, č. 2
- Anna, RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*. in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 34
- Helena ŘEHÁKOVÁ, *Zdravotní služba Okresní zdravotní sestry ČSČK v Berehově*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 8, s. 86-89
- Jiří ŘÍHA, *Referát ministerského rady*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2
- Jiří ŘÍHA, *O risiku ošetřovatelského povolání*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 6
- Jiří ŘÍHA, *Masarykova Státní škola zdravotní a sociální péče*, Zdravotnická ročenka, roč. 11, r. 1939, č. 1
- Jiří ŘÍHA, *Léčebné ústavy*, Zdravotnická ročenka, roč. 11, r. 1939, č. 1
- Slavnostní otevření Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče*, Zdravotnická revue: věstník Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, březen 1936, číslo 3.
- Sociální postavení ošetřovatelek nemocných*, Ženský list, rok 1905, r. 5, č. 15, str. 3-4
- Spolek diplomovaných sester, *Přehled o stavu ošetřovatelských škol a počtu jejich absolventek*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10

- Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy - Ošetřovatelský poradní sbor*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 6
- Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka – Dopis B. Alberta*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 3
- Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 8
- Spolek diplomovaných sester, *Odznak ČSČK pro diplomované sestry*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 7
- Spolek diplomovaných sester, *Volby výboru SDS pro rok 1938*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 1
- Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54-55
- Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 71 – 72
- Spolek diplomovaných sester, *Stejnokroj diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 75
- Spolek diplomovaných sester, *Stejnokroje*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 93
- Spolek diplomovaných sester, *Řádná valná hromada*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 88-89
- Spolek diplomovaných sester, *Odznak diplomované sestry*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 8, s. 91
- Spolek diplomovaných sester, *Odznak ČSČK pro diplomované sestry*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 7, s. 83
- Spolek diplomovaných sester, *Výbava diplomované sestry pro případ povolání do služby za mobilisace*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 7, s. neuvedena
- Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy - slečna A. Schwanzenbergová*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 3
- Spolek diplomovaných sester, *K míru Československého Červeného kříže*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 4, s. 38-39
- Spolek diplomovaných sester, *Kurz sociálně zdravotní pracovnice v protiepidemické akci*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10
- Spolek diplomovaných sester, *Knihovna Spolku diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 4, s. 42
- Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 37
- Spolek diplomovaných sester, *Naše chata*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 76
- Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka – řádná valná hromada*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 88-90
- Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 4, str. 42-43
- Spolek diplomovaných sester, *Celostátní registrace diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, s. 24
- Spolek diplomovaných sester, *Celostátní registrace diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 118
- Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka, Kurz Zdravotnická služba ve válce*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2
- Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy, VIII. Konference preventivního lékařství*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 5, s. 55

- Spolek diplomovaných sester, *Poradny našim dětem*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, s. 23-24
- Spolek diplomovaných sester, *Stručný výtah z programu Mezinárodního ošetřovatelského kongresu v Londýně*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 51-52
- Spolek diplomovaných sester, *Memorandum Spolku diplomovaných sester v ČSR*, Diplomovaná sestra, r. 1, 1937, č. 1-2, s. 13-15
- Spolek diplomovaných sester, *Umístovací kancelář*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 16
- Spolek diplomovaných sester, *Umístovací kancelář*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 36
- Spolek diplomovaných sester, *Umístovací kancelář*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54
- Spolek diplomovaných sester, *Mezinárodní nadace Florence Nightingalové*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 116-117
- Spolek diplomovaných sester, *Kurz – zdravotní služba ve válce*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3, s. 21
- Spolek diplomovaných sester, *Úbor dobrovolných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 3, s. 35
- Spolek diplomovaných sester, *K míru Československého Červeného kříže*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 4, s. 38-39
- Spolek diplomovaných sester, *Státní ošetřovatelská škola ČK v Bělehradě*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 55
- Spolek diplomovaných sester, *Slečna A. Schwanzenbergová*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 3, s. 35
- Spolek diplomovaných sester, *Zprávy z ciziny*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 33
- Spolek diplomovaných sester, *Mezinárodní kongres sester*, Diplomovaná sestra, r. 1, 1937, č. 1-2, s. 15
- Spolek diplomovaných sester, *Konference vedoucích činitelů československých ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 18
- Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelské školy v Turčianském Svätém Martině*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54 - 55
- Spolek diplomovaných sester, *Ošetřovatelský poradní sbor ČSČK*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 95 – 96
- Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka, Kurz: Zdravotnická služba ve válce*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, s. 21
- Spolek diplomovaných sester, *Československý výbor M.N.F.N.*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 117
- Spolek diplomovaných sester, *Konference vedoucích činitelů československých ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 18
- Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54 – 55
- Spolek diplomovaných sester, *Členské schůze SDS*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 17
- Spolek diplomovaných sester, *Zprávy z ciziny – Stručný výtah z programu mezinárodního ošetřovatelského kongresu v Londýně*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 51 – 52
- Spolek diplomovaných sester, *Zdravotní sestry do osad ČSČK*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 37-38

- Marta STAŇKOVÁ, *Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče*, Sestra – mimořádná příloha časopisu, červen 2003, s. 3-18
- Františka SVOBODOVÁ – LELKOVÁ, *...a slavík zazpíval*, Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 45 - 52
- Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Stejnokroje diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník II., leden 1938, str. 10
- Marta ŠINDLEROVÁ, *Nové úkoly diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 3
- Marta ŠINDLEROVÁ, *Čištění a dezinfekce ložních mís v našich léčebných ústavech*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 9
- Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971; s. 9
- Elena Maróthy ŠOLTÉSOVÁ, *Z ošetrovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník:1, číslo 3-4, 1937, s. 22
- J. L. ŠPELDOVÁ, *Práce diplomovaných sester ve venkovské nemocnici*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 5, s. 50
- Miroslav ŠULC, *Úprava právních poměrů pomocného ošetrovatelského personálu*, Československá nemocnice, roč. 8, 1938, č. 2
- Miroslav ŠULC, *Organizace péče o uprchlíky*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10
Thanks from Czechoslovakia, The American Journal of Nursing, Vol. 48, No. 10 (Oct., 1948), p. 6
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Úvodní řeč sjezdu*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 9-12
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Styky mezinárodní*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 7
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Ošetrovatelství ve Švédsku*, Československá nemocnice, roč. 8, č. 8, 1932, s. 196-198
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Umísťovací kancelář SDS, celoroční přehled za rok 1937*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 1, s. 11-12
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetrovatelek*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 9-12
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Z ošetrovatelských škol – Česká ošetrovatelská škola v Praze*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2., s. 19
- Jindřich URBÁNEK, *O řádové ošetrovatelské škole při slezské zemské nemocnici v Opavě*, Československá nemocnice, s. 3-8, ročník 3, číslo 1, 1930, ISSN 2694-8192
- Jaroslav VACULÍK, *Sociální péče o děti a mládež za první ČSR*, Škol a zdraví 21, Výchova a péče o zdraví, 2011, č. 3
- Marie VÍTKOVÁ, *Zpráva jednatelky SDS*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 4-6
- Renata VYTEJČKOVÁ, *Ošetrovatelské školy slaví letos sto let od svého zřízení*. Florence; odborný časopis pro ošetrovatelství a ostatní zdravotnické profese, 2014, sv. 7-8/2014, s. 6–7. ISSN 1801-464X.
- VYTEJČKOVÁ Renata, *Kam až sahá obětavost ošetrovatelské profese*, Vita Nostra, 2/2021, ISSN 1212-5083, str. 40-44
- Vzdělané opatrovnice*, Ženský list, ročník 18, č. 43, 1909, str. 2-3
- Z práce našich diplomovaných sester ošetrovatelek*, Pestrý týden, roč. 7, 1932, č. 21, ISSN 1801-4429, s. 12-13
- Zprávy ČSČK*, roč. 6, č. 10, 1926, ISSN 1802-9647
- Zprávy ČSČK*, roč. 9, č. 6, 1929, ISSN 1802-9647
- Ženský svět, list paní a dívek českých, rok 1905, r. 9, č. 9, str. 131

Ženský výrobní spolek český, *Čtvrtý kurz – první školy ošetřování nemocných v Praze*, Ženský list, ročník 8, č. 2, 1880, str. 24-25, ISSN 1802-7237

Františka ŽIDOVÁ, *Pokračovací kurzy pro diplomované sestry*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s.45-47

Publikace knižní

Josef ADAMEC – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939, Díl I. A-K*, Karolinum, Praha 1988, s. 160

Richard BÉBR, *Ošetřovatelský personál*, Praha 1929, nákladem vlastním

František BEDNÁŘ, *Památník Českobratrské církve evangelické*. Praha: Kalich, 1924;

BLUNT, Wilfrid. *Lady Muriel: Lady Muriel Paget, her Husband, and her Philanthropic Work in Central and Eastern Europe*. London, Methuen & Co., 1962

Ladislav BOROVSANÝ, *Anatomie pro ošetřovatelky a pomocné síly lékařské*, Zdravotnické nakladatelství, Praha 1952

Karel ČERNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ (ed.) a kol., *Biografický slovník I. lékařské fakulty Univerzity Karlovy 1945-2008*, Praha 2020

DIAKONIE, *Čtvrtstoletí obnovené Diakonie*, Praha: Diakonie Českobratrské církve evangelické, 2014. 68 s. ISBN 978-80-87953-06-8.

Otakar DORAZIL, *Československý Červený kříž 1919-1929*, ČSČK, Praha, 1929

EVERSOLE, H. O., *Child Health in Czecho-Slovakia*, Impr. Protat frères, Paris, 1922

Heinz SCHOTT, *Kronika medicíny*, Fortuna Print, Praha 1994, ISBN 80-85873-16-8

Virginia HENDERSON, *Basic Principles of Nursing Care*, International Council of Nurses, London 1961, s. 3-4,

Virginia HENDERSON, *Basic Principles of Nursing Care*, Karger, Basel 1969, s. 12

Ludmila HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ, *Pražské špitály a nemocnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-315-0.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-424. S. 248

LUDMILA HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ - Jan BŘÍZA, *Dějiny Všeobecné fakulní nemocnice v Praze 1790-2010*, Maxdorf, Praha 2011, ISBN 978-80-7345-243-8

Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939, II. část L-Ž*, Karolinum, Praha 1993

Arnold JIRÁSEK a spol., *Ošetřování chirurgických nemocných, Učebnice pro Vyšší školy zdravotní*, Zdravotnické nakladatelství, Praha 1952

Luděk JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Klášter Premonstrátů na Strahově, Praha, 1991, s. 6-13; 19; 35-36

VLASTIMILA KAFKOVÁ, *Z historie ošetřovatelství*, Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, Brno, 1992, ISBN 80-7013-123-3

Vilém KILIAN, *Farmakologie pro ošetřovatelky*, Nákladem Spolku lékařů českých, Praha 1947;

Vlastimil KOZON, Norbert FORTNER, *Wundmanagement, Pflegephaleristik*, ÖGVP, Wien 2006;

Vlastimil KOZON, Elisabeth SEIDL, Ilse Marie WALTER, *Geschichte der Pflege – Der Blick über die Grenze*, Wien: ÖGVP Verlag, 2011, ISBN 978-3-9502178-4-1

Václav KREDBA – Vendulka KREDBOVÁ, *Učebnice infekčních chorob pro ošetřovatelky*, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1953

Jaroslav KRÍŽ - Renata BERANOVÁ, *Historie Státního zdravotního ústavu v Praze*, Státní zdravotní ústav, Praha 2005

Jana KUTNOHORSKÁ, *Historie ošetřovatelství*, Grada, Praha 2010, ISBN 978-80-247-3224-4

- Antonín LUKEŠ, *Svatý týden v Terezíně*, Naše vojsko 2008, ISBN 978-80-206-0916-8
- Hana MÁŠOVÁ, *Nemocniční otázka v meziválečném Československu*. Karolinum: Praha, 2005. ISBN 80-246-0908-8
- Florence NIGHTINGALE, *Kniha o ošetřování nemocných*, Nakladatelství J. Otto, Praha 1874, přeložila Paulina Králová
- Josef Vratislav NOVÁK, *Lidové rozpravy lékařské – Ošetřování nemocných - Kurs pro výchovu ošetřovatelek pořádaný Spolkem pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných v Praze I.*, Praha, J. Otto, 1913
- Václav NOVÁK, *Malá pevnost Terezín*, Naše vojsko, 1988
- Vladimír PACOVSKÝ, *Vybrané kapitoly z péče o nemocné*, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1965
- Vladimír PACOVSKÝ, *O moderním ošetřovatelství*, Avicenum/Zdravotnické nakladatelství, Praha 1981, ISBN 80-066-81
- Karel PŘEROVSKÝ, *Technika fyzioterapie a masáže pro ošetřovatelky*, Nákladem Spolku lékařů českých, Praha 1947
- Herald SALFELLNER, *Španělská chřipka - Příběh pandemie z roku 1918*, Vitalis, Praha 2017, ISBN 987-80-7253-332-9
- Marta STAŇKOVÁ, *Základy teorie ošetřovatelství*, Karolinum, Praha 1996, ISBN 80-7184-243-5
- Marta STAŇKOVÁ, *České ošetřovatelství 7 – Galerie historických osobností*. IDPVZ, Brno 2001, ISBN 80-7013-329-5
- Ludmila ŠMILAUEROVÁ – SEEMANOVÁ, *Úvod do pathologie pro ošetřovatelky*, Melantrich, Praha 1936
- Jaroslav ŠTASTNÝ - Duchoslav PANÝREK, *Ošetřování nemocných*. Praha: Nakladatelství F. Šimáčka 1901. ISBN neuvedeno
- Anděla ŠPINDLEROVÁ a spol., *Základy ošetřování nemocných*, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1957
- Anděla ŠPINDLEROVÁ a Olga VELKOVÁ, *Ošetřovatelská technika*, Lékařské knihkupectví a nakladatelství Mladé generace lékařů při ÚJČsL v Praze, 1949
- Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetřovatelství*, in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971
- Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Praktická němčina pro ošetřovatelky*, Spolek diplomovaných sester a Národní odborová ústředna zaměstnanecká, Praha 1942
- Jiří VANĚČEK, *Chrudimské vojenské nemocnice 1914-1920*, Edice Chrudim, svazek 43., Chrudim 2015, ISBN 978-80-86585-30-7
- Ilsemarie WALTER, Elisabeth SEIDEL, Vlastimil KOZON, *Wider die Geschichtslosigkeit der Pflege*, ÖGVP, Wien 2004; ISBN 3-9500776-8-5
- Louise WYATT, *A History of Nursing*, Amberley Publishing, Great Britain, 2019, ISBN 978 1445681511

Sborníky

- Olga ANDĚLOVÁ, *Sociální poměry ošetřovatelek, zvláště diplomovaných sester v ČSR*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním
- ANZENBACHEROVÁ, Marie. *Ústředí pro řešení ošetřovatelských otázek v ČSR*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním
- KOLÁŘOVÁ, M., *Sjezdy diplomovaných*, Sborník přednášek z mezinárodní konference ČAS květen a listopad 2001, Vydala česká asociace sester, 2001

Olga, M. KOŽÍŠKOVÁ, Olga, M. Další odborné vzdělávání diplomovaných sester. Spolek diplomovaných sester, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním.

Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetřovatelství*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 102

Joža MOCKEROVÁ-FILIPOVÁ, *Mé vzpomínky na sestru Boženu Březinovou*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, Vydáno redakčním kruhem diplomovaných sester, Nákladem zemské ošetřovatelské školy v Praze, 1947, s. 147-148

Marie Jitka NÁPRAVNÍKOVÁ, *O domově sester*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 61 – 64

SPOLEK DIPLOMOVANÝCH SESTER, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním

Spolek diplomovaných sester, *Ošetřovatelské školy v ČSR v říjnu 1947*, Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, nákladem zemské ošetřovatelské školy v Praze, 1947, s. 155 - 157

Jitka Marie PAZOURKOVÁ, *Z historie československého ošetřovatelství*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, s. 58-70

ROUŠAROVÁ, Jarmila. *Spolek diplomovaných sester*, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním

Marta STAŇKOVÁ, *80. výročí založení první profesní organizace českých sester*, in: Sborník přednášek z mezinárodní konference ČAS květen a listopad 2001, Vydala česká asociace sester, 2001; Zprávy ČSČK, roč. 6, č. 10, 1926, ISSN 1802-9647, s. 28

M. A. ŠINDELÁŘOVÁ, *Organizace ošetřovatelství v péči sociálně zdravotní v ČSR*, Spolek diplomovaných sester, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 40 - 49

EMILIE RUTH TOBOLÁŘOVÁ, *Otázka odborného školení*, Spolek diplomovaných sester, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním

SASSO, Stanovy Spolku absolventek státní školy ošetřovatelské v Praze

SPOLEK DIPLOMOVANÝCH SESTER, *Několik statistických dat o ošetřovatelství v ČSR*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním

STAŇKOVÁ, Marta, *80. výročí založení první profesní organizace českých sester*, Sborník přednášek z mezinárodní konference ČAS květen a listopad 2001, Vydala česká asociace sester, 2001

Spolek diplomovaných sester, *Výroční zpráva za rok 1931*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Spolek diplomovaných sester, Praha 1931, s. 111 -116

Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Zahájení sjezdu*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Spolek diplomovaných sester, Praha 1931, s. 11-12

Spolek diplomovaných sester v ČSR, *Resoluce*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 107-111

Olga Marie KOŽÍŠKOVÁ, *Další odborné vzdělávání diplomovaných sester*. Spolek diplomovaných sester, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním.

Internetové zdroje

Archiv kanceláře prezidenta republiky, Československý řád Bílého lva: jmenná rejstřík nositelů [online].Praha: 2015[cit. 2024-02-11. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/e dee/vyznamenani/cs_rbl.pdf

Campus Rudolfinerhaus, Unsere Geschichte, dostupné z <https://www.campus-rudolfinerhaus.ac.at/wir-ueber-uns/geschichte/>

139. Verordnung des Ministers des Innern vom 25.Juni 1914, betreffend die berufsmäßige Krankenpflege. Österreichische Nationalbibliothek, ALEX Historische Rechts-und Gesetzestexte, [cit:02-10-2014], Online dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/Ergebnis.wxe?Abfrage=BgblAlt&Titel=&Bgblnummer=&Stuecknummer=&Jahrgang=&VonKundmachungsdatum=02.12.1848&BisKundmachungsdatum=31.03.1940&ImRisSeit=Undefined&ResultPageSize=50&Suchworte=&Position=14451>

United States Department of the Interior, National Park Services, National Register of Historic Places, *Inventory Nomination Form* (online), Maine 2.8.1986, [cit. 2024 – 02 - 11], dostupné z: <https://npgallery.nps.gov/GetAsset/39109db1-de23-4692-8ad9-135698a19e14>

Clara D. NOYES, *Notes of American Red Cross Schools of Nursing in Europe*, The American Journal of Nursing [online], Vol. 23, No. 8 (May, 1923), pp. 676-680, [cit. 2024–02–11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3406838?seq=1>

Jane. A. DELANO, *The Redd Cross – European Service*, The American Journal of Nursing [online], Vol. 15, No. 9 (Jun., 1915), pp. 744-748, [cit. 2024–02–11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3404156?seq=1>

Zákon č. 26/1929 Sb.z. a n. o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. Dostupné z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/3vo/tisky/T0005_03.htm

The American Nurses Asociation, *News and announcements*, The American Journal of Nursing [online], Vol. 17, No. 4 (Jan., 1917), pp. 359, [cit. 2024–02–11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3406037?seq=8>

Středočeská vědecká knihovna v Kladně, Databáze národních autorit, Josef Doškár (online), [cit.2024-02-11], dostupné z: https://ipac.svkkk.cz/arl-kl/cs/detail-kl_us_auth-p0205155-Doskar-Josef-18721945/

Zákon č. 5/1948 Sb. Zákon o základní úpravě jednotného školství - školský zákon (online), Praha 1948, [cit. 2024 – 02 - 11], dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>

Zákon č. 31/1953 Sb. *Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů - školský zákon* (online), Praha 1953, [cit. 2024 – 02 - 12], dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-31/zneni-19530507#p18-1>

Elena Šoltésová. *Literárne informačné centrum* [online]. 2019-03-11 [cit. 2024-02-13], Dostupné z: <https://www.litcentrum.sk/autor/elena-soltesova>

Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Grushka Treodor* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/GRUSCHKA_Theodor_27.6.1888-26.6.1967

Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Josef Gruss* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/GRUSS_Josef_8.6.1884-20.5.1968

Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Bohumír Budín* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/KARP%C3%8D%C5%A0EK_Jind%C5%99ich_28.6.1907-22.12.1981

Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Bohumír Budín* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BUD%C3%8DN_Bohum%C3%ADr_16.8.1907-5.5.1945

Internetová encyklopedie dějin Brna, heslo Ludwig Czech (online), Brno, Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=46

Františka Plamínková, Životní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ka_Plam%C3%ADnkov%C3%A1 [cit. 2024-02-14]

Vlasta Kálalová, Životní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Vlasta_K%C3%A1lalov%C3%A1 , [cit. 24-02-14]

Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, Digitální depozitář, Národní shromáždění československé, Tisky 1925-1929, [cit. 2024-02-15] Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0100_02.htm

Historický ústav Akademie věd ČR, Biografický slovník, heslo Bohuslav Albert, [cit. 2024-02-24], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/ALBERT_Bohuslav_6.2.1890-9.8.1952

Petr ZÍDEK, *Miluše Kapsová – ošetřovatelka Našich prezidentů*, Novinky [cit:2024-02-25], dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-styl-miluse-kapsova-osetrovatelka-nasich-prezidentu-40336494>

Madgaret McCallum, Životní data z: Helensburgh Advertiser, Helensburgh WWI Margaret Mc Callum still honoured in Slovakia, [cit:2024-02-25], dostupné z: <https://www.helensburghadvertiser.co.uk/news/23871753.helensburgh-wwi-nurse-margaret-mccallum-still-honoured-slovakia/>

Sauvons les Bébés: Child Health and U.S. Humanitarian Aid in the First World War Era in Bulletin of the History of Medicine 86(1):37-65, [cit:2024-02-25], dostupné z: [file:///C:/Users/User/Downloads/Sauvons_les_Bebes_Child_Health_and_US_Humanitarian%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Sauvons_les_Bebes_Child_Health_and_US_Humanitarian%20(1).pdf)

Růžena Hellichová, osobní údaje dostupné z: <https://www.payne.cz/3xS43787/HellichovaRuzena.htm>, [cit:2024-02-25]

Historický ústav AV ČR, heslo Otto Grosser, [cit:2024-02-25], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/GROSSER_Otto_21.11.1873-23.3.1951

Julius Fučík (1903 – 1943), komunistický novinář, literární kritik, popraven za účast v protinacistickém odboji. Osobní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Julius_Fu%C4%8D%C3%ADk , [cit:2024-02-25]

Lída Plachá, Česká herečka, spolupracovala s Fučíkem v ilegální odbojové činnosti, osobní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/L%C3%ADda_Plach%C3%A1 , [cit:2024-02-25]

Osobní data Růžena Machová dle: https://cs.wikipedia.org/wiki/R%C5%AF%C5%BEena_Machov%C3%A1, [cit:2024-02-26]

Bohuš Rodovský (1874-1962), byl meziválečný poslanec Národního shromáždění, osobní data získána z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohu%C5%A1_Rodovsk%C3%BD, [cit:2024-02-28]

Ethel Gordon Fenwick, Osobní data převzata z: https://en.wikipedia.org/wiki/Ethel_Gordon_Fenwick , [cit:2024-02-28]

Kingsley Wood, osobní data převzata z: https://en.wikipedia.org/wiki/Kingsley_Wood, [cit:2024-02-28]

Bohumil Eiselt, Osobní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohumil_Eiselt , [cit:2024-02-28]

Ostatní

Studijní poznámky *H. Grubnerové*, vlastní archiv autorky

Ludmila Fajčová, fotografie z neznámé pozůstalosti, vlastní archiv autorky

DOLANSKÁ, Jiřina: Diakonická práce. *Stručný nástin historie diakonie*, České Diakonie a Diakonie Českobratrské církve evangelické. Praha: Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Katedra praktické teologie, 2018. Vedoucí diplomové práce prof. ThDr. Pavel Filipi a Ladislav Beneš, Dr.

Seznam publikací autora

1. publikace *in extenso*, které jsou podkladem disertace

Renata VYTEJČKOVÁ, *Ošetrovatelské školy slaví letos sto let od svého zřízení*. Florence; odborný časopis pro ošetrovatelství a ostatní zdravotnické profese, 2014, sv. 7-8/2014, s. 6–7. ISSN 1801-464X.

Renata VYTEJČKOVÁ, *Kam až sahá obětavost ošetrovatelské profese*, Vita Nostra revue, 2/2021, ISSN 1212-5083, str. 40-44

Lída Fajcová a další neznámi hrdinové, In: Z Metropole. Praha: Česká televize, 2021. Audio, video, elektronické prezentace (film - video), [cit:2024-03-15], odkaz: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288835-z-metropole/221411058230032/cast/856415/>

První ošetrovatelská škola, Reportáž, In: Z Metropole. Praha: Česká televize, 2022. Audio, video, elektronické prezentace (film - video), [cit:2024-03-15], odkaz: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288835-z-metropole/222411058230012/cast/902316/>

Ošetrovatelka Anna Rypáčková, In: Z Metropole, Praha: Česká televize, 2022, Audio, video, elektronické prezentace (film - video), [cit:2024-03-15], odkaz: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288835-z-metropole/222411058230012/cast/902357/>

2. publikace *in extenso* bez vztahu k tématu disertace

Renata VYTEJČKOVÁ – Petra SEDLÁŘOVÁ – Vlasta WIRTHOVÁ – Jana HOLUBOVÁ, *Ošetrovatelské postupy v péči o nemocné I. – obecná část*. Praha: Grada Publishing 2011. s.256. ISBN 978-80-247-3419-4

Renata VYTEJČKOVÁ – Petra SEDLÁŘOVÁ – Vlasta WIRTHOVÁ a kol. *Ošetrovatelské postupy v péči o nemocné II. – speciální část*. Praha: Grada Publishing 2013. s. 272. ISBN 978-80-247-3420-0

Renata VYTEJČKOVÁ a kol.. *Ošetrovatelské postupy v péči o nemocné III. – speciální část*. Praha: Grada Publishing, 2015. 252 s. ISBN 978-80-247-3421-7.

Marie – ZVONÍČKOVÁ – Renata VYTEJČKOVÁ – Jana HOLUBOVÁ – Jana HEŘMANOVÁ – Hana SVOBODOVÁ, *Jak vypadá výuka ošetrovatelství "nezdravotníků" v kombinované formě studia na 3. LF UK v Praze*. Florence; odborný časopis pro ošetrovatelství a ostatní zdravotnické profese, 2014, sv. 6/2014, s. 32–34. ISSN 1801-464X

Leona DRAGONOVÁ - Renata VYTEJČKOVÁ – Václav DRAGON, *Využití medu v léčbě chronických ran*. Florence-odborný časopis pro nelékařské zdravotnické pracovníky, 2015, sv. 12, s. 36–39. ISSN 1801-464X.

Petra KOURKOVÁ – Renata VYTEJČKOVÁ, *Edukace rodiček o epidurální analgezi*, Florence- -odborný časopis pro nelékařské zdravotnické pracovníky, 2016, sv. 3, s. 20–23. ISSN 1801-464X.

Petra SEDLÁŘOVÁ - Marie ZVONÍČKOVÁ - Hana SVOBODOVÁ - Renata VYTEJČKOVÁ - Aleš CHRDLÉ, *Hodnocení místa vpichu u periferních žilních katetrů*. Florence. 2016, 12(6), 30-33. ISSN 1801-464x

Petr KARMAZÍN – Renata VYTEJČKOVÁ, *Emergentní ošetřovatelství*. Florence. 2017, 13(1-2), 42-46. ISSN 1801-464x.

Marie ZVONÍČKOVÁ – Tereza BAKUSOVÁ – Magda HUBNER – Tomáš KOSTRHUN – Václava OTCOVÁ – Hana SVOBODOVÁ – Anna VOJÁČKOVÁ – Renata VYTEJČKOVÁ, *Learning by doing ve výuce výzkumu v ošetřovatelství na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze*, Florence, 2023, vol. 19, s. 38-39. ISSN 1801 – 464X